

GRUNDSUNDA KYRKA, GRUNDSUNDA SOCKEN, ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

FÖRÄNDRING AV KOR, INBYGGNAD AV RWC, BYTE AV
VÄRMESYSTEM

M
LÄNSMUSEET
VÄSTERNORRLAND

Länsmuseet Västernorrland
Kulturmiljöavdelningens rapport nr 2007:6
Bodil Mascher

Innehåll

INLEDNING	3
Objekt / dnr.	
Länsstyrelsens tillståndsärende	
Beställare	
Beställarens ombud	
Projektör	
Entreprenör	
Antikvarie	
Arbetsbeskrivning	
OBJEKTBESKRIVNING	3
Beskrivning / Historik	
Kulturhistorisk status	
ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE	5
Förutsättningar / tillstånd före restaurering	
Aktuella åtgärder	
Genomförda åtgärder	
KÄLLOR	14

INLEDNING

Objekt / dnr.

Grundsunda kyrka, Örnsköldsviks kommun, dnr. 2004/512.

Länsstyrelsens tillståndsärende

2004-11-22 dnr. 433-12493-04.

Beställare

Grundsunda församling.

Beställarens ombud

Kyrkoherde Sten Bylin.

Projektör

TM-konsult AB, Skolgatan 81, Umeå.

Entreprenör

Skanska Direkt, Ångermanlandsgatan 28 B, Örnsköldsvik.

Antikvarie

Hjördis Ek, Läns museet Västernorrland. Rappportsammanställning/foton efter restaurering:
Bodil Mascher.

Arbetsbeskrivning

"Arbetsbeskrivning med historisk-teknisk beskrivning för förändring av Grundsunda kyrkas kor samt inbyggnad av toalett i kyrkan samt installation av jordvärmeanläggning", 2004-11-05 upprättad av TM-konsult AB.

OBJEKTBESKRIVNING

Beskrivning / Historik

Grundsunda medeltida kyrka har en liten, enkel och rektangulär byggnadskropp med sadeltak och vitputsad 1,4 meter tjock stomme i skalmur, vapenhus i sydväst och sakristia i nordost. Klockstapel uppfördes av Lars Pettersson-Grundström år 1794 och uppfördes ursprungligen söder om kyrkan. Gravkapellet från 1960-talet ritades av arkitekten Dag Abelin. Fiskekapellen i Skeppsmalen, Skagshamn och Skede tillhör också Grundsunda församling.

En kyrka fanns sannolikt i Grundsunda samtidigt med Själevads och Ås kyrka i Jämtland. Grundsunda hade egen församling år 1298, vilket har omtalats av ärkebiskop Nils Allesson, som visiterade Norrland detta år. Hülphers har i äldre handlingar funnit stöd för att det fanns en präst i socknen år 1316. Vid Kyrkesviken i Grundsunda har man även hittat grunder från en äldre 1200-talskyrka med rakslutet kor. En dendrokronologi från Grundsunda nuvarande kyrka som gjordes 1999, uppvisade årtal 1488 från en del som ev. härrör från takstolen.

Grundsunda kyrka hade sannolikt ursprungligen sin huvudingång på södra långhusfasaden. Invändigt tillkom, troligen under sent 1400- tal eller 1500- talets början, de för norrländska kyrkorna typiska stjärnvalven i långhuset vilande på pilastrar och taket höjdes så att takfallet blev brantare. Det ena valvet fick samma valvschema som ett valv i Sänga kyrka. Vapenhus och sakristia tillkom senare. I vapenhus och sakristia slog man enklare kryssvalv. Kalkmålningar på väggarna är troligen från slutet av 1500- eller 1600-talets början. En takryttare med flöjel. Årtalet 1769 på taket betyder troligen att en restaurering av spåntaket skedde.

Under sent 1600- tal – 1700- talets början tillkom predikstol och altarring, vilka stilmässigt tillskrivs storsnickaren Erik Olofsson Bring i Anundsjö. Predikstolen stofferades 1720 av Tomas Kiempe, som även utförde oljemålningar på duk för koret. Invändigt finns kalkmålningar på väggarna, sannolikt från slutet av 1500- eller 1600-talets början. 1868 besökte Nils Månsson Mandelgren kyrkan och fick i samband med detta en del av en ljuskrona från 1400- talet, omtalar ett kyrkostämmoprotokoll.

Kyrkan förblev sannolikt relativt oförändrad fram till 1800- talet då en djup läktare utmed västra gavelväggen ersatte två mindre läktare utmed vardera långvägg sammanbundna med en gång tvärsöver gavelväggen. Därefter målade kyrkan invändigt. De gamla kalkmålningarna målades över (övermålningen kan ha skett vid en restaurering gjord 1830). En stor omgestaltning av kyrkorummet skedde 1881. Väggarna skrapades för att bli släta och ”vitmenades”, den gamla ”uppruttade” inredningen revs ut och fönsteröppningarna förstörades och bröderna Felix och V. Holmström från Gideå snidade en nygotisk inredning. Inredningen målades och förgylldes i vitt och guld av målarmästaren Oskar Högström från Umeå 1882. Även orgeln, tillverkad 1875 av Johan Ek, fick en fasad i guld och vitt. Nya öppna bänkar tillkom som målades i ”ekfärg”; de gamla bänkarna hade varit slutna. En ny predikstol fästes i korets norra hörn och över altaret placerades ett kors med svepeduk.

I slutet av 1920- talet upprättades en plan för en stor restaurering av arkitekten Isak Gustaf Classon, som innebar att det gamla altarbordet, altarringen och predikstolen skulle tas fram och ersätta den nya inredningen, framtagande och konservering av kalkmålningarna och att ett nytt golvskulle läggas i både kyrkorum och sakristia. Restaureringen igångsattes 1931 under ledning av byggmästaren G. Tafvelin. Snickaren Rudolf Grundberg i Banafjäl tillverkade ett nytt altarskrank med altarskranket i Anundsjö kyrka som förebild. Konservator Oscar Svensson tog fram det ursprungliga måleriet på predikstol, 1600- talsdopfunten i trä, bänkskärmar och obelisker. Först 1938 restaurerades kalkmålningarna av konservatorerna Oscar Svensson och Sven Dalén. Det var mestadels i den västra delen av kyrkan, där man tidigare inte hade skrapat väggarna, som kalkmålningarna fanns kvar.. Inredningen från 1881 överflyttades till Skede kapell. Korfönstret togs upp och försågs med glasmålning 1936

I början av 1970-talet restaurerades kyrkan under ledning av länsarkitekten Örjan Mohlund. Då installerades även rör för golvvärme och i stället för golvbräder tillkom kalkstensplattor i vapenhus och hela koret (korgolvet bestod delvis av gjuten betong), nuvarande el-bänkvärmare installerades.

Kulturhistorisk status

Kyrkan åtnjuter skydd enligt Kulturminneslagen kap. 4.

ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE

Förutsättningar / tillstånd före restaurering

Församlingen planerar en långsiktigare ekonomisk lösning i fråga om kyrkans uppvärmning och ombyggnad av koret för ökad tillgänglighet med ett bibehållande av kyrkans stora kulturhistoriska värden. Kyrkorummet är litet men välbesökt och hela kyrkan används.

Aktuella åtgärder

Bergvärmesystem installeras med intermittent styrning. Grundvärme ska ha 12 grader med tillfällig temperaturhöjning inför förrättningarna vid helgerna. El-radiatorer i källaren/arkivet och sakristian ska bytas till vattenburna radiatorer med komplement av nya vattenburna fläktradiatorer i kyrkorummet.

Koret är alltför trångt och ej anpassat till nuvarande verksamhet. Det ska därför byggas om för att bli rymligare. Altare och knäfall i vitlaserad björk nytillverkas och ny kormatta tillkommer.

Rwc planeras invändigt under orgelläktaren direkt till vänster om entrén genom vapenhuset till kyrkorummet. Södra bänken närmast befintligt wc längs bak i kyrkan tas bort.

De två nedersta trappstegen på predikstolens trappa har tagits bort.

Koret före ombyggnaden. Foto: Hjärdís Ek.

Altarbord och altarring före ombyggnad. Foto: Hjärdís Ek.

Altarringens före ombyggnad. Foto: Hjärdis Ek.

Kyrkorummets västra del före installation av rvc. Foto: Hjärdis Ek.

Detalj: södra bänken längst bak före installation av rwc. Foto: Hjördis Ek.

Genomförda åtgärder

Exteriör

Inga åtgärder är utförda som påverkar exteriören, eftersom alternativet att bygga rwc/förråd inne i kyrkan gjordes.

Åtgärder utanför entreprenaden: Kyrkans tak och klockstapeln har tjärats, fasaderna har putslagats och avfärgats (se foton).

Interiör

Bergvärmesystem har installerats. Uppvärmningen kommer att ske intermittent med en grundvärme på 12 grader och med temperaturhöjning inför förrättningar under helgerna. Anläggningen har kopplats till kyrkans befintliga el-värmesystem, som i fortsättningen kan användas. El-bänkvärmarna från början av 1970-talet sitter kvar och kan användas vid behov. Värmeslingorna från 1970-talet ligger kvar under golvet men värmen är urkopplad. Vid besök 2007 02 01 efter byggprojektets slut visar det sig att värmen är alltför hög; cirka 18-19 grader. Detta beror på ett fel i styrsystemet. Felet har påtalats för entreprenören Bravida, som kommer att åtgärda felet.

Från ytjordvärmeanläggningen i närliggande åkermark leds rören under marknivå vidare längs kyrkogårdens gångar och under marknivå genom pannrummets sekundära betonggrundmur på baksidan under sakristian, där värmepumpen har installerats. I pannrum/förråd leds värmen till de fem vattenburna fläkt radiatorer i källaren, som har ersatt el-radiatorerna.

Värmepumpen i pannrummet.

Rören går nerifrån pannrummet upp till sakristian.

Från pannrummet går rören upp till sakristian där golvplattorna från 1970- talet demonterades under arbetet. Rören för vattenburen värme har således dragits under golvnivå fram till koret. Plattorna var fulla av betong och kunde enligt uppgift ej återanvändas, utan man har ersatt dem med överblivna plattor från stenläggningen på 1970- talet. Man ser en viss färgavvikelse, vilket beror på att gropigheter i de nya plattorna inte är utfyllda med polish så som de gamla är (foton ovan och nedan är tagna efter byggprojektets slut).

Koret har byggts om och gjorts rymligare genom att altarringen från 1937, som bestod av ramverk med fyllningar, har flyttats fram till korväggen. I utrymmet mellan korvägg och den låga "bröstningen" har tre nya fläktradiatorer för vattenburen värme installerats längs korväggen.

Altarringen har byggts om till en "halvbröstning" framför fläktradiatorerna utmed korväggen.

Nyttillverkat altarbord och knäfall, ombyggd altarring vid korväggen samt pyramider.

Ytterligare en fläktradiator för vattenburen värme är monterad på norra väggen under predikstolen. På denna del av väggen går rören ovan golvnivå. På predikstolens trappa har de två nedersta trappstegen tagits bort.

Ett altare har nytillverkats med två knäfall på vardera sida. Det nya altaret och två knäfall har skurits i trä och vitlaserats. Mönstret har hämtats från altarfönstrets glasmålning och kyrkans innertak. En ellipsformad tuftad matta med kristogram från Kasthall har lagts på korgolvet, som har belagts med sten helt och hållet. Tidigare låg betong på en del av koret. Det har nytillverkats 2 knäfall i stället för 5 enligt programmet.

Den befintliga entrén till kyrkorummet har bibehållits. Rwc har byggts in under orgelläktaren på södra sidan när man kommer in genom entrén från vapenhuset till långhuset. Långhusets västra del har påverkats såtillvida, att en sekundär vägg och bakersta bänkraden på södra sidan har demonterats och ersatts av den nya väggen till nytt rwc. En motsvarande lättvägg som den som nu har rivits finns kvar på norra sidan.

Lampetterna utmed innerväggarna har flyttats så att de hänger symmetriskt. Nere i källaren gjordes putslagningarna på väggarna.

Restaureringen är godkänd ur antikvarisk synpunkt.

Nytt rwc.

Underhållsarbeten utanför entreprenaden (ej antikvarisk medverkan):

Församlingen själv har utfört underhållsarbeten utanför entreprenaden. Taket på kyrkan och klockstapeln har under sommaren omtjärats med äkta trätjära. Vissa rötskadade spån är bytta. Putslagningar har utförts på fasader (särskilt spricklagningar ovanför fönstren mot norr, söder och öster). Vissa putsarbeten har misslyckats. Finputsen släpper fläckvis och ska göras om.

Underhållsarbeten utanför entreprenaden: Spricklagningar gjorda på V gavelfasad resp. Ö fasaden t h.

Spricklagningar ovanför fönstren på norra fasaden.

KÄLLOR

TM-konsult AB: *”Arbetsbeskrivning med historisk-teknisk beskrivning för förändring av Grundsunda kyrkas kor samt inbyggnad av toalett i kyrkan samt installation av jordvärmeanläggning”*, 2004-11-05.

Telhammer, Ingrid: *Kyrkor och Kapell Nolaskogs*, CW-förlaget Bjästa, 1985.

Länsmuseet Västernorrlands arkiv, mapp sign. F 2: 13 B